

ΤΑ ΣΧΗΜΑΤΑ (ΜΟΝΤΕΛΑ) ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑ (I)

© [Γιάννης Ρέντζος](#) από [Ανθρωπογεωγραφία](#)

1. Οι πολύπλοκες μορφές που απεικονίζει ο γεωγραφικός χάρτης και το πλήθος των γεωγραφικών πληροφοριών που πρέπει να συλλέξουμε για τη μελέτη των διαφόρων ζητημάτων, μπορούν να παρουσιαστούν με τρόπο συνοπτικό αν κάνουμε χρήση των σχημάτων (μοντέλων) και της τεχνικής της σχηματοποίησης (μοντελοποίησης).

Το σχήμα, δηλαδή το γραφικό μοντέλο, αποτελεί ένα είδος χάρτη στον οποίο απεικονίζονται όχι μόνο οι τοπογραφικές σχέσεις των διαφόρων στοιχείων του χώρου και των κοινωνιών που τον κατοικούν αλλά και οι υπόλοιπες ανθρωπογεωγραφικές σχέσεις που συνδέουν το χώρο και τις κοινωνίες. Τέτοιες είναι τα σημεία με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, οι γραμμές επαφής ή διαχωρισμού, η φορά εκδήλωσης ορισμένων φαινομένων, οι επιφάνειες με ορισμένα χαρακτηριστικά, κ.ά.

Το σχήμα αξιοποιεί και γενικεύει τον τοπογραφικό καθώς και το θεματικό χάρτη. Μπορεί να τους έχει για αφετηρία του ή να πρέπει να παραπέμπει σε αυτούς στο τέλος της επεξεργασίας του. Ο χάρτης γίνεται από έναν καλό τεχνίτη χαρτογράφο, ενώ το σχήμα από έναν καλό επιστήμονα γεωγράφο. Και μάλιστα από την ισότιμη συνεργασία τους.

Η κύρια όμως διαφορά μεταξύ χάρτη και σχήματος είναι ότι ο χάρτης αναδεικνύει στατικές δομές ενώ το σχήμα υποδεικνύει δυναμικές λειτουργίες. Κατ' αυτή την έννοια, το σχήμα μπορεί να ερμηνεύσει ιστοριογεωγραφικά δεδομένα ή να προβλέψει κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις. Συνεπώς το σχήμα και η σχηματοποίηση βοηθούν στη μελέτη της λειτουργίας ενός συγκεκριμένου χώρου μέσα από το πρίσμα της οργάνωσής του, της ανάπτυξής του ή της επέμβασης σε αυτόν. Το σχήμα μας επιτρέπει, τέλος, να αναγνωρίσουμε την ιδιογένεια (δηλ. την «ταυτότητα»), του συγκεκριμένου χώρου και να τον αντιληφθούμε ως τμήμα ή σύνολο μιας περιφέρειας (περιφερειοποίηση).

2. Για να κατανοήσουμε το μηχανισμό με τον οποίο προχωρούμε στη σχηματοποίηση ενός χώρου, μπορούμε να πάρουμε ένα παράδειγμα από άγνωστη περιοχή. Επειδή η διαμόρφωσή της παρουσιάζει ομοιότητες με ελληνικές περιφέρειες, την παρουσιάζουμε ως υπόδειγμα. Πρόκειται για την νότια περιφέρεια της Γαλλίας Languedoc – Roussillon [Λανγκεντόκ – Ρουσιγιόν].

Υποθέτουμε ότι ο δεδομένος χώρος (βλ. επόμενη σελίδα) έχει ως «γεωγραφικό πλαίσιο» τα ακόλουθα χαρακτηριστικά, που αποκαλύπτουμε μετά από ανάλυση χαρτογραφικών και στατιστικών πληροφοριών: (1) υπάρχει η εγκατάσταση ενός αστικού πληθυσμού, (2) αποτελεί παλιό πέρασμα κοντά στα Πυρηναία, (3) χαρακτηρίζεται από μια παραδοσιακή οικονομία, (4) έχει και μια μοντέρνα τουριστική οικονομία, (5) επισημαίνονται μεγάλες διαφορές πυκνότητας

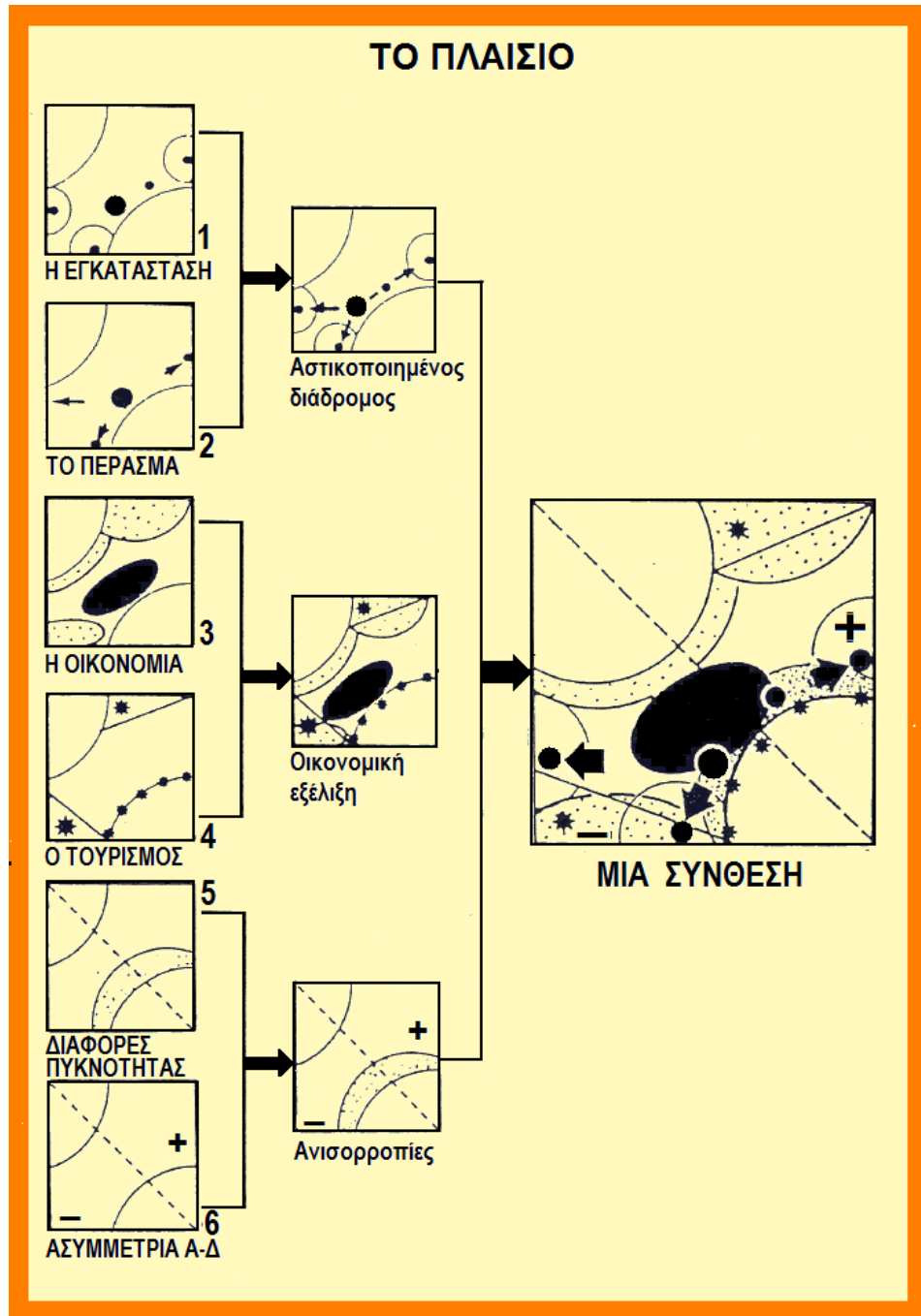
πληθυσμού και (6) φανερώνεται μια ασυμμετρία μεταξύ ανατολικής και δυτικής πλευράς.

Σε δεύτερη φάση μπορούμε να κάνουμε σύνδεση των στοιχείων που πρόεκυψαν από την ανάλυση. Έτσι επισημαίνουμε: (1+2) την ύπαρξη ενός αστικοποιημένου διαδρόμου, (3+4) μια οικονομική εξέλιξη και (5+6) σημαντικές ελλείψεις ισορροπίας.

Μετά από τη σύνδεση αυτή –που ενδέχεται να μην είναι μοναδική– προχωρούμε σε μια σύνθεση, που αποτελεί τη σχηματοποίηση του χώρου που μελετούμε και που είναι ταυτόχρονα μια εννοιολογική παράσταση του γεωγραφικού χώρου. Ας υπογραμμίσουμε ότι η γραφική παράσταση (δηλαδή η τελευταία εικόνα) έχει αξία

μόνο ως περίληψη του τρόπου με τον οποίο προσεγγίσαμε και αναλύσαμε το ζήτημά μας. Το σπουδαίο είναι το σύνολο των εννοιών που χρησιμοποιήσαμε για να βάλουμε τάξη στο σύνολο των αρχικών μας χαρτογραφικών και στατιστικών πληροφοριών.

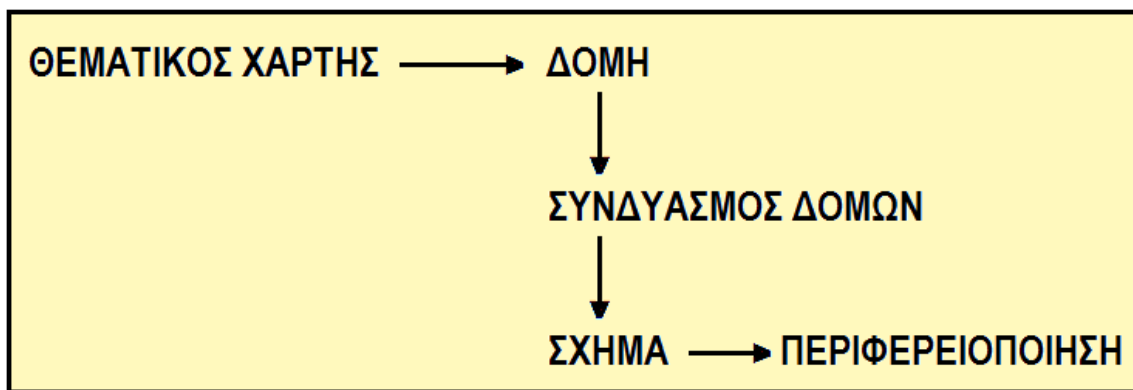

ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΕΝΟΣ ΧΩΡΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΑΝΑΛΥΣΗ, ΣΥΝΔΕΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ

3. Όπως είδαμε στο προηγούμενο παράδειγμα σχηματοποίησης, αφετηρία για την κατάρτιση του σχήματος υπήρξε η χαρτογραφική παράσταση της περιφέρειας Λανγκεντόκ-Ρουσιγιόν, στην οποία προστέθηκαν και έννοιες καθαρής ανθρωπογεωγραφίας (οικονομία, πυκνότητες πληθυσμού κ.λπ.). Μια τέτοια προσέγγιση του ζητήματος αποτελεί μια αναλογική σχηματοποίηση.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα το ζήτημα της αναλογικής σχηματοποίησης θα μελετήσουμε τον πρώην σοβιετικό χώρο και θα καταλήξουμε σε ένα αναλογικό σχήμα. Φυσικά, εκτός από τον τοπογραφικό χάρτη θα χρησιμοποιήσουμε στατιστικούς πίνακες και θεματικούς χάρτες. Σε αυτούς θα βρούμε στοιχεία που θα μας επιτρέψουν να αναγνωρίσουμε δομές (πέρα από τις φυσικογεωγραφικές) και επισημάνουμε λειτουργίες (βλ. επόμενη σελίδα).

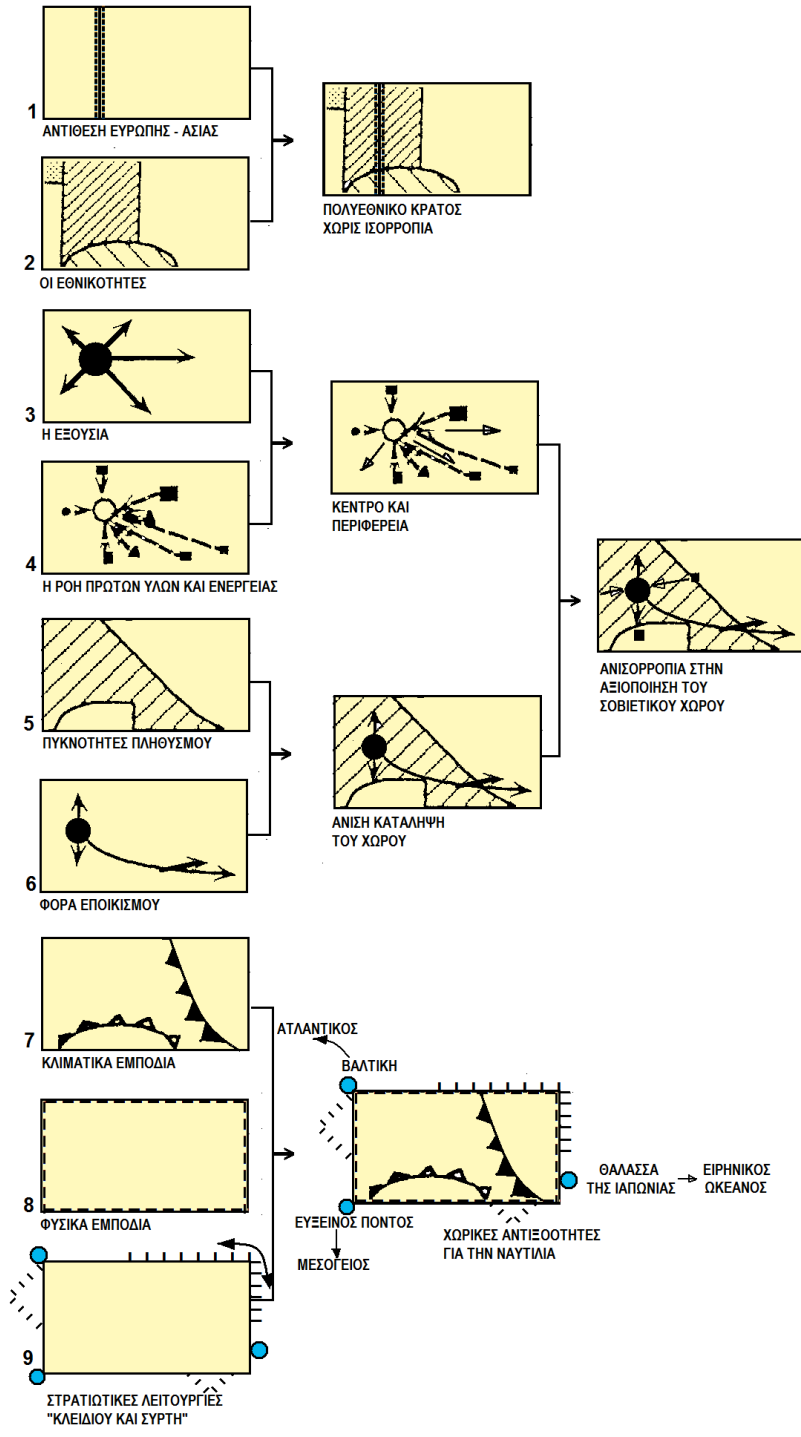
Η πορεία που θα ακολουθήσουμε στην αναλογική σχηματοποίηση είναι γενικά αυτή που δίνει το παρακάτω διάγραμμα:

Χωρίς να επιμένουμε στις λεπτομέρειες (που οδήγησαν σε ιστορική ανασυγκρότηση του ρωσόφωνου και του κομμουνιστικού κόσμου) επισημαίνουμε (1) την ιστορική αντίθεση μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, (2) την ύπαρξη των πολυάριθμων εθνικοτήτων και εθνοτήτων, (3) τον κεντρικό χαρακτήρα της σοβιετικής Εξουσίας, (4) την κεντρομόλο ροή των πρώτων υλών και της ενέργειας, (5) την ανισότητα πυκνοτήτων πληθυσμού, (6) τα αποτελέσματα τηςφοράς του εποικισμού από τη Ρωσία προς ανατολάς και σε τεράστιες αποστάσεις, (7) τα κλιματικά εμπόδια, (8) τα φυσικογεωγραφικά εμπόδια, (9) τις πολύπλοκες γεωπολιτικές σχέσεις με το δυτικό κόσμο.

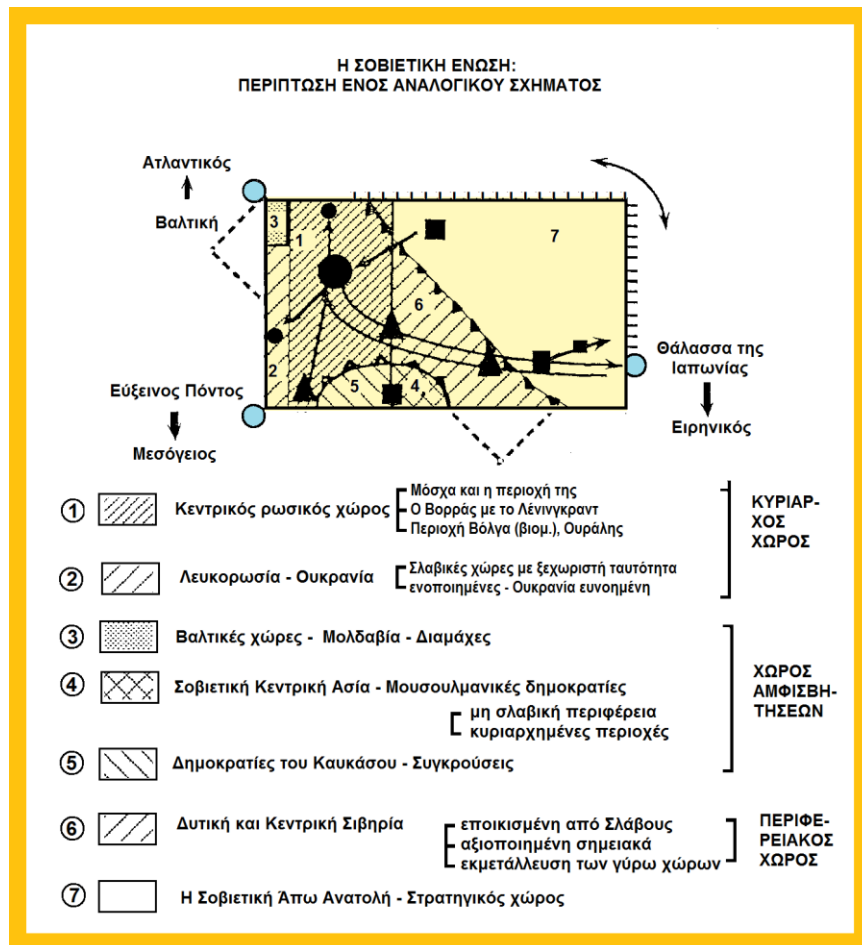
Σε δεύτερο επίπεδο μπορούμε να συνδέσουμε τα προηγούμενα στοιχεία ανάλυσης: (1+2) πολυεθνικό κράτος χωρίς ισορροπία ή συνοχή, (3+4) φανερή κέντρωση και συγκέντρωση, (5+6) ασυμμετρία στην κατάληψη του χώρου και την κατανομή του πληθυσμού, (7+8+9) στραγγαλιστικές δυσκολίες ανάπτυξης ναυτιλίας.

ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ

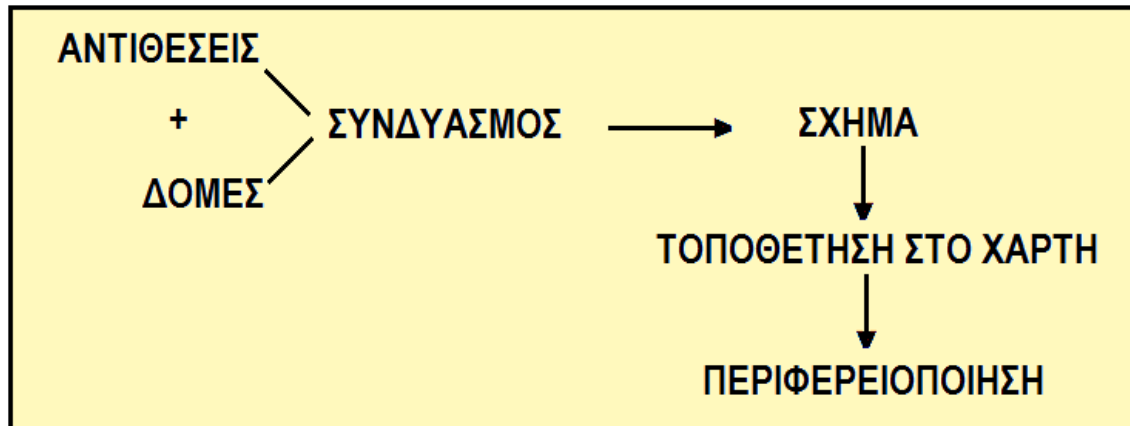
Τέλος, σε τρίτο επίπεδο, μπορούμε να συνθέσουμε ένα μέρος του αναλογικού σχήματος. Η σύνθεση του 3+4 με το 5+6 μας δίνει σαν αποτέλεσμα την αντιοικονομική έλλειψη ισορροπίας στη αξιοποίηση του πελώριου σοβιετικού χώρου. Η γενικότερη σύνθεση βρίσκεται στην απεικόνιση της σελίδας αυτής. Σε αυτή αναδεικνύονται οι τρεις διαφορετικής ποιότητας υπο-χώροι του σοβιετικού χώρου: κυρίαρχος χώρος, χώρος αμφισβητήσεων και περιφερειακός χώρος. Ας υπογραμμίσουμε ότι οι παραπομπές 1 - 7 στο υπόμνημα δεν αποτελούν μόνο υπομνήσεις γεωγραφικών περιοχών αλλά υπενθύμιση εννοιών που είναι σημαντικές για την κατανόηση της δυναμικής (δηλ. λειτουργίας και κίνησης) του σοβιετικού χώρου: π.χ. Δημοκρατίες του Καυκάσου - συγκρούσεις.

4. Όμως το ζήτημα της σχηματοποίησης φτάνει σε ένα μεγαλύτερο βαθμό ανεξαρτητοποίησης από τον τοπογραφικό χάρτη στην περίπτωση της συμβολικής σχηματοποίησης.

Για να κατανοήσουμε το μηχανισμό και κατάρτισης ενός συμβολικού σχήματος ασχολούμαστε με τον κινεζικό ανθρωπογεωγραφικό χώρο, όπου αναγνωρίζεται ότι τα πολιτισμικά - ανθρωπογεωγραφικά στοιχεία παίζουν μεγάλο ρόλο. Για παράδειγμα η διαγώνιος που διασχίζει το κινεζικό έδαφος από τα

βορειοανατολικά προς τα νοτιοδυτικά χωρίζει το χώρο της κυρίαρχης εθνότητας των Χαν από τις άλλες εθνότητες. Είναι φυσικό πως μια εθνοτική αντιπαράθεση αποτελεί έκφραση και άλλων διαφοροποιήσεων (βλ. επόμενη σελίδα και χάρτη).

Πιο πέρα, η μελέτη της γεωγραφίας του κινέζικου χώρου μας επιτρέπει να επισημάνουμε δυο σημαντικές και καθαρές αντιθέσεις. Η μία είναι η αντίθεση Ανατολής-Δύσης ή ακτής-ενδοχώρας (που χωρίζονται από το Μεσημβρινό των 110⁰) και όπου αντιπαράθεται ο πλούτος και φτώχεια. Η άλλη είναι η αντίθεση Βορρά-Νότου (που χωρίζονται από τον Παράλληλο των 32⁰) και όπου αντιπαράθεται ο βιομηχανικός και ο αγροτικός κόσμος ή ο αστικός και αγροτικός πληθυσμός. Αν συνδυάσουμε αυτές τις δύο αντιθέσεις παίρνουμε τέσσερα τέταρτα διαφορετικά μεταξύ τους.

Μια ιδιαίτερη σημασία πρέπει επίσης να αποδοθεί στις κεντρικές λειτουργίες της Σαγκάης. Σημειώνουμε πως η Σαγκάη καλύπτει με 1,2% του πληθυσμού, τα 7% της βιομηχανικής παραγωγής και τα 14% των εξαγωγών. Φυσικά, και οι άλλες δυο μεγάλες πόλεις, πιο βόρεια, το Πεκίνο και η Τιεντσίν συμβάλλουν σε αυτή την κέντρωση εξακτινώνοντας υπό μορφή φωτοστέφανου («άλως») τα φαινόμενα που συνδέονται με τη βιομηχανία και τον αστικό πληθυσμό. Έτσι προκύπτουν τα «χρήσιμα τεταρτοκύκλια».

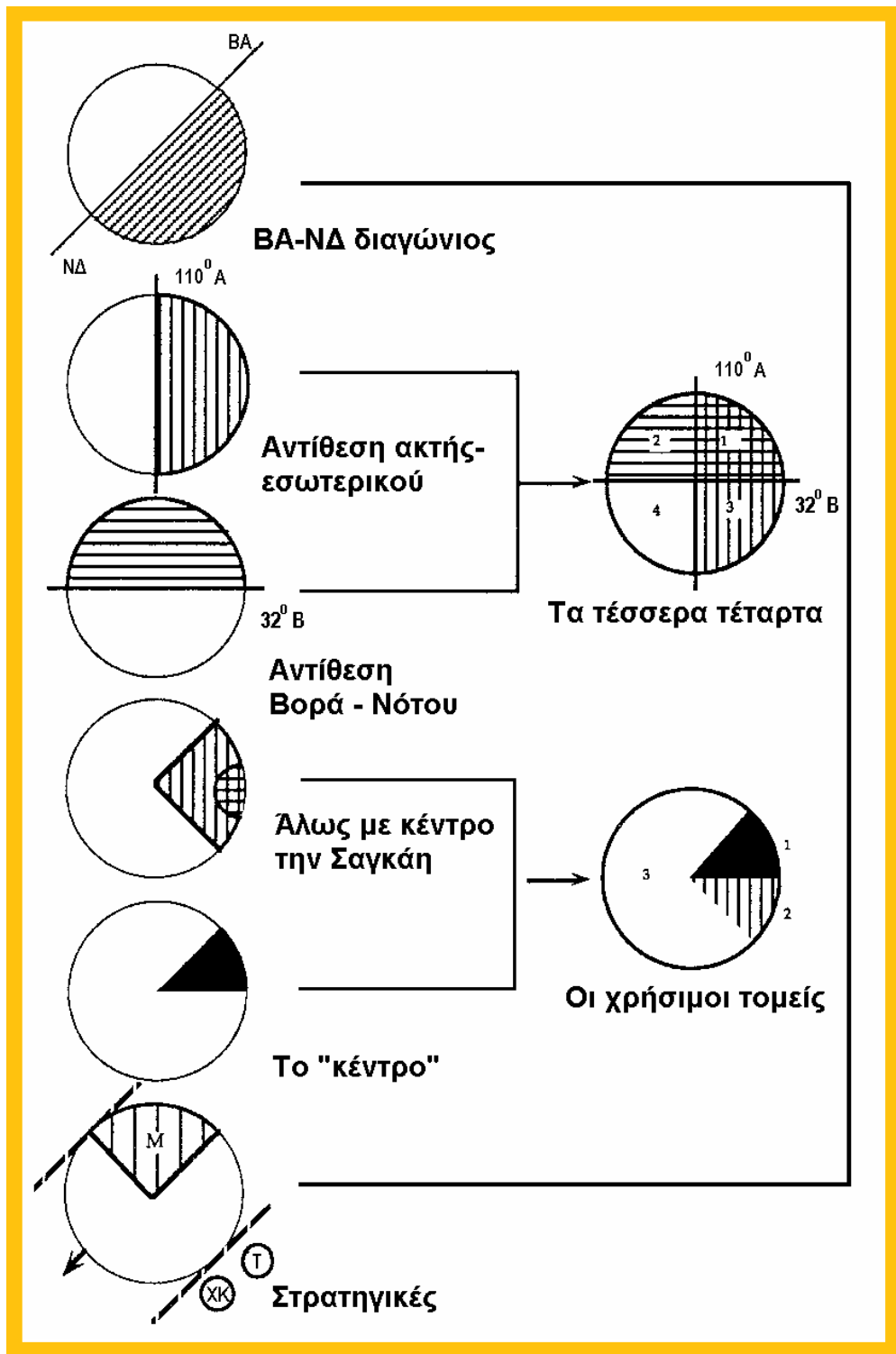
Τέλος, ενδιαφέρουσα είναι ακόμη η γενικότερη ένταξη του (κρατικού) κινεζικού χώρου στο γεωπολιτικό και γεωοικονομικό περιβάλλον του και η σχέση του με την Μογγολία, την Ταϊβάν και το Χογκ-Κογκ (που ήταν «μισθωμένο» στην Αγγλία έως το 1997). Αυτή η συσχέτιση αποτελεί υλικό για μια στρατηγική μελέτη, που εδώ δεν μας ενδιαφέρει.

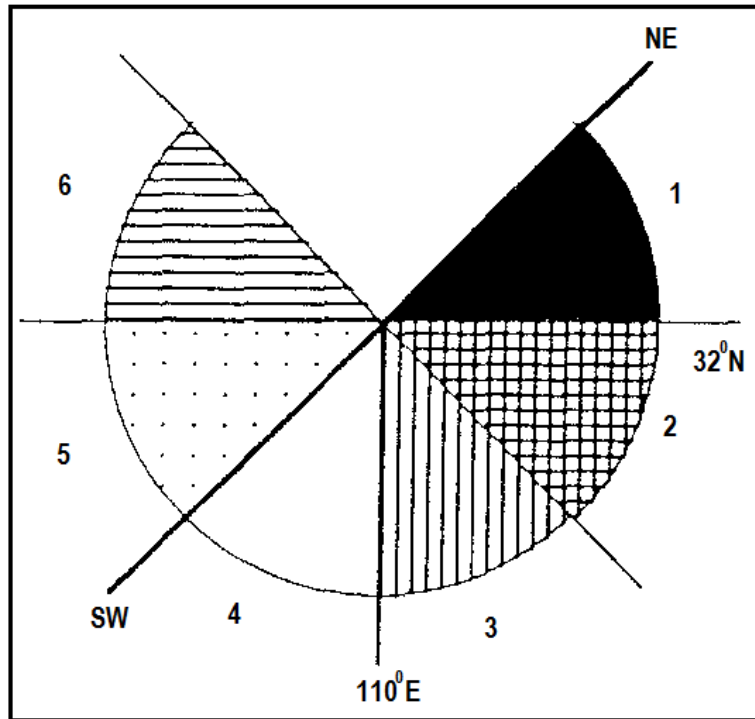
Το σύνολο των διαιρέσεων που κάναμε στον κινεζικό ανθρωπογεωγραφικό χώρο έχει για αποτέλεσμα τον εξαμερισμό ή εξαμελισμό του, δηλαδή την αναγνώριση έξι περιφερειών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά η κάθε μια. Σε αυτό όμως το σημείο, δεδομένου ότι κάναμε μια συμβολική σχηματοποίηση (ακολουθώντας τα βήματα του πιο πάνω σχεδίου) θα πρέπει να προχωρήσουμε στην τοποθέτηση των έξι περιφερειών στον πραγματικό γεωγραφικό χάρτη. Η εργασία αυτή μπορεί να γίνει με χρήση του πίνακα της προηγούμενης σελίδας και του πιο πάνω χάρτη.

Τελειώνουμε με στοιχεία για τον πληθυσμό της Κίνας σε σχέση με τους έξι τομείς:

- 1** [LIAONING – ΠΕΚΙΝΟ – ΤΙΕΝΤΣΙΝ – ΣΑΓΚΑΗ]: Πολύ εκβιομηχανισμένες περιοχές. Υψηλό εισόδημα. Ανώτερες σπουδές. Αστικός, γηρασμένος πληθυσμός.
- 2** [HEBEI – SHANDONG – HENAN - HUBEI]: Αρκετά αστικοποιημένος πληθυσμός. Μέσο επίπεδο εκπαίδευσης.
- 3** [GUANGDONG (Καντόνα)- HUNAN – ANHUI - FUJIAN] Περιοχές που είχαν ήδη στραφεί στην οικονομία της αγοράς αλλά με μέτριο βιοτικό επίπεδο – «Νότος».
- 4** [SICHUAN (Σετσουάν) – GUIZHOU – YUNNAN – GUANGXI – JIANGXI] Αγροτικό σύμπλεγμα. Νεαρός πληθυσμός μικρής πυκνότητας. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Χαμηλό ιατρονοσηλευτικό επίπεδο.
- 5** [ΘΙΒΕΤ + JIANGSU – ZHEJIANG] Μικρής σημασίας για πολλούς λόγους.
- 6** [ΜΑΝΤΖΟΥΡΙΑ – ΜΟΓΓΟΛΙΑ – ΒΑ SHANXI] Μέσο βιοτικό επίπεδο.

ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΚΙΝΕΖΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΜΕ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ

**Ο ΕΞΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΙΝΕΖΙΚΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

SW = Νοτιοδυτικά, NE = Βορειοανατολικά, 110°E = Ανατολικό
Γεωγραφικό Μήκος, 32°N = Βόρειο Γεωγραφικό Πλάτος